

६. पुत्ताणं परिकखा

‘आख्यानकमणिकोशवृत्ती’ हा कथासंग्रह आचार्य आम्रदेवसूरींनी इ.स. १०७२ ते इ.स. १०८३ च्या दरम्यान लिहिला आहे. हा ग्रंथ नेमिचंद्रसूरींच्या मूळ ५३ गाथांवर आधारित आहे. या कथासंग्रहात ४१ अधिकार व १४७ कथा आहेत. प्रत्येक कथा उदाहरणकथा आहे. या कथांच्या माध्यमातून नैतिक व धार्मिक मूल्यांची शिकवण अत्यंत परिणामकारक पद्धतीने पटवून दिलेली आहे. प्रस्तुत पाठात शेठजी आपल्या तिन्ही मुलांना त्यांच्या योग्यतेप्रमाणे पद देतो. या दृष्टांताच्या आधारे प्रस्तुत कथेत मनुष्य आपल्या चांगल्या वाईट मनोवृत्तीप्रमाणे केलेल्या शुभाशुभ कर्मांमुळे चांगला अथवा वाईट जन्म प्राप्त करतो. हे स्पष्ट करण्यासाठी ही कथा सांगितली आहे. नयसार व्यापारी आपल्या तीन मुलांना भांडवल देऊन परीक्षा घेतो. मुद्दल सुरक्षित ठेवणे म्हणजे मनुष्य जन्माचे रक्षण करणे, नफा कमावणे म्हणजे देवगती प्राप्त करणे व मुद्दल गमावणे म्हणजे नरकात किंवा पशुयोनीत जन्म घेणे हे या उदाहरण-कथेच्या आधारे पटवून दिले आहे.

णयरम्मि वसंतपुरे णायरजणाण गोरवट्ठाणं।
णिवसइ सुइववहरणो णयसारो णाम पुरसेट्ठी॥१॥
अह अण्णआ अ को किर कुडुंबपअसमुचिओ महं होही।
इय चिंताए तिण्हं पुत्ताण परिकखणणिमित्तं॥२॥
णियसयणबंधुपमुहं णायरयजणं णिमंतिउं गेहे।
भोयाविऊण विहिणा तस्स (ताण) समक्खं भणइ सेट्ठी॥३॥
एएसिं मह सुयाण तिण्हं पि हु को कुडुंबपयजोगो।
तं चेव विसेसेणं जाणसि जोगो त्ति तेणुत्तं॥४॥
इय एवं ता तुम्हाणं समक्खमेए अहं परिकखेमि।
इय भणिउं वाहरिआ तिण्णि वि ते पउरपच्चक्खं॥५॥
पत्तेअं पत्तेअं लक्खं दाऊण दविणजायस्स।
ववहारत्थं देसेसु पेसिआ तस्समक्खमिमे॥६॥
तो तेसिं पुत्ताणं चितियमेकेणमम्हमेस पिआ।
पाएण दीहदरिसी धम्मपिओ सुइसमायारो॥७॥
पाणच्चए वि अम्हाणमुवरि ण कआ वि चिंतइ विरूवं।
केणावि कारणेणं ता णूणं एत्थ भवियव्वं॥८॥

इय परिभाविअ तहियं तह कहवि हु णिअमईए ववहरिअं।
 जह विढविऊण कोडी वरिसंते पूरिआ तेण॥१॥
 बीएण चितियमिमं मम पिउणो विज्जए पहुअधणं।
 ता किं किलेसजाले पाडेमि मुहाए अप्पाणं?॥१०॥
 जइ सव्वं पि य विलसामि ता गओ कह मुहं पदंसिस्सं।
 तम्हा मूलं रक्खिय सेसं भक्खेमि किं बहुणा?॥११॥
 तइएणमजोगत्ता विकप्पियं णियमणम्मि मह जणओ।
 वुड्ढत्तणदोसेहिं संपइ कोडीकओ जम्हा॥१२॥
 दिट्ठा लज्जाणासो भयबाहुल्लं विरूवभासित्तं।
 पाएण मणुस्साणं दोसा जायंति वुड्ढत्ते॥१३॥
 अण्णह कहमम्हे पट्टवेइ देसंतरम्मि सइ विहवे?।
 इय परिभाविअ सव्वं वरिसंते भक्खिअं दव्वं॥१४॥
 संपत्ता सव्वे वि हु ते णिअसमए वण्णियस्सरूवा ते।
 पुणरवि तहेव विहिऊण सेट्ठिणा भोअणाईयं॥१५॥

सअणार्हण समक्खं पुट्ठा ते ताण ववहारं।
 तेहिं वि कहिअं तहा जहा जहा चिंतिअं स-मणे॥१६॥
 सअणार्हण समक्खं पढमो संठाविओ कुडुंबपए।
 बीओ भंडारपए तइओ किसिमाइकज्जेसु॥१७॥
 मज्झत्थेण जणएण णिअसुआ जह इमे जणसमक्खं।
 सकयाणुरूपअवीए ठाविआ बुद्धिमंतेण॥१८॥
 तह चेव धम्मविसए जीवे ठावेइ कम्मपरिणामो।
 सकयाणुरूपसरिसे पअम्मि भणिअं च जेणमिमं॥१९॥
 जहा तिण्णि वणिअसुआ मूलं घेतूणं णिग्गआ।
 एकोऽत्थं लहइ लाभं एको मूलेण आगओ॥२०॥
 एको मूलं पि हारित्ता आगओ तत्थ वाणिओ।
 ववहारे उवमा एसा एवं धम्मे विआणह॥२१॥
 माणुसत्तं भवे मूलं लाहो देवगई भवे।
 मूलच्छेएण जीवाणं णरअतिरिक्खत्तणं भवे॥२२॥

(आख्यानकमणिकोशवृत्ती)

सदृत्था

णायरजणाण - नागरिकांचे	णयसारो नाम - (अत्यंत ज्ञानी) नयसार नावाचा
सुइववहरणो - न्याय व नीतिपूर्वक व्यापार करणाऱ्याचे	णियसयणबंधुपमुहं - आपले स्वजन बंधू इत्यादी
पुरसेट्टी - नगरशेठ	प्रमुखांना
कुडुंबपअसमुचिओ - कुटुंबाचा भार सांभाळण्यासाठी योग्य	परिक्खणणिमित्तं - परीक्षा घेण्यासाठी
भोयाविऊण - जेवण देऊन, जेवायला घालून	जोग्गो - योग्य
वाहरिआ - बोलावले	पउरपच्चक्खं - जनतेसमोर
दविणजायस्स - द्रव्य सामग्री	पेसिआ - पाठविले
समिक्खमिमे - समिक्खं + इमे - समक्ष त्यांना (मुलांना)	चिंतियमेकेणमम्हमेस - (चिंतियं + एकेणं + अम्हं
मूलच्छेएण - मूल रक्कम गमावलेल्याप्रमाणे	+ एस) एकाने विचार केला 'हा आमचा (पिता?)
पाएण - बहुत करून	दीहदरिसी - दीर्घ दृष्टी असणारा
सुइसमायारो - शुद्ध आचरणाचा	णरअतिरिक्खत्तणं - नरकातील व पशुपक्ष्यांचा जन्म

पाणच्चए वि - प्राण किंवा जीव गेला तरी
 विरूवं - विरुद्ध, प्रतिकूल किंवा वाईट
 भवियव्वं - असले पाहिजे
 तहियं - त्याप्रमाणे
 णिअमईए - स्वबुद्धीने
 चिंतियमिमं - चिंतियं + इमं - असा विचार केला
 किलेसजाले - संकटात
 अप्पाणं - स्वतःला
 गओ - गेल्यावर, गेला
 तम्हा मूलं रक्खिय - तेव्हा मूळ (रक्कम)
 तशीच्या तशी ठेवून
 किं बहुणा - जास्त विचार करून काय उपयोग?
 विगप्पियं - विचार केला
 कोडीकओ - कोट्याधीश
 संपइ - आता
 लज्जाणासो - निर्लज्जपणा
 विरूवभासितं - विपरीत बोलणे
 कहमम्हे - कहं + अम्हे - आम्हाला कां?
 देसंतरम्मि - परदेशात
 वरिसंते - वरिस + अंते = वर्षाच्या शेवटी
 पुणरवि - पुण + अपि - पुन्हा
 विहिऊण - तयार करवून
 सअणाईण - सयण + आईण - स्वजनादी
 तहा - त्याप्रमाणे
 संठाविओ - स्थापित केला, नियुक्त केला
 किसिमाइकज्जेसु - किसिं + आइ + कज्जेसु =
 शेती इत्यादी कामात, कृषी इत्यादी कार्यामध्ये
 मज्झत्थेण - माध्यस्थ भावाने
 ठाविया - नियुक्त केले
 कम्मपरिणामो - कर्माचे परिणाम किंवा फळ
 एकोऽत्थं - एको + अत्थं = एक द्रव्य किंवा संपत्ती
 गोरवट्ठाणं - प्रसिद्ध, गौरवाचे स्थान

अम्हाणमुवरि - अम्हाणं + उवरि = आमच्यावर
 कं पि कारणं - कोणते तरी कारण
 परिभाविय - विचार करून
 तह कहवि हु - नंतर परिश्रमाने
 विढविऊण - कमावून, कमाई करून
 विज्जए - आहे
 मुहाए - व्यर्थ, विनाकारण
 विलसामि - चैन किंवा मौजमजा (करतो)
 कह मुहं पदंसिस्सं - मी तोंड कसे दाखवू?
 सेसं भक्खेमि - बाकी खर्च करतो
 माणुसत्तं - मनुष्यत्व
 तइणमजोगत्ता - तइणं + अजोगत्ता -
 तिसच्या (मुलाने) योग्यता नसल्यामुळे
 वुट्ठत्तणदोसेहिं - वृद्धापकाळाच्या दोषामुळे
 दिट्ठा - दिसतात, दिसले
 भयबाहुल्लं - अनेक भय
 अण्ह - अन्यथा
 पटुवेइ - पाठविले असते
 सइ विहवे - वैभव असताना
 संपत्ता - आले
 तहेव - तहा + एव - त्याचप्रमाणे
 भोअणाईयं - भोअण + आईयं - भोजनादी
 पुट्ठा - विचारले
 जहा - ज्याप्रमाणे
 भंडारपए - भांडारप्रमुख
 सकयाणुरूवपयवीए - सकय + अणुरूव +
 पयवीए - आपापली योग्यता असलेल्या पदावर
 वियाणह - जाणावी
 तह चेव - (चेव - च + एव) त्याचप्रमाणे
 जेणमिमं - जेणं + इमं = जे याप्रमाणे (समजावे)
 हारित्ता - हरवून, गमावून

१ पुढील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा.

- अ) नयसार-शेठचे दोन किंवा तीन वाक्यात गुणवर्णन करा.
- ब) पुत्रांची परीक्षा घेण्यासंबंधीचा विचार बरोबर आहे की नाही यावर तुमचे मत सांगा.
- क) 'मुलांना किंवा इतर व्यक्तींना त्यांच्या योग्यतेप्रमाणे पद द्यावे हे महत्त्वाचे आहे.' यावर तुमचे मत सांगा
- ड) 'मनुष्य जन्म दुर्लभ आहे' या विषयावर निबंध लिहा.
- इ) 'धर्म व जीवन' या विषयावर चिंतनात्मक विचार मांडा.

२ जोड्या लावा.

णयसारो	वणियसुआ
दीहदरिसी	संठाविओ
बीओ भंडारपए	नेमिचंद्रसूरि
तिणिणि	पिआ
आख्यानकमणिकोशवृत्ती	पुरसेट्टी

३ संधी सोडवा.

कहमम्हे, चितियमेकेण, तइएणमजोगत्ता, वरिसंते, तहेव

४ संधी करा.

समक्खं + इमे, अम्हं + एस, जेणं + इमं,
पुण + अपि, च + एव

५ या पाठातील अकारान्त शब्दांच्या विभक्तींचा संग्रह करून त्यांचे अर्थ लिहा.

६ आकृतीबंध पूर्ण करा.

